

Frais d'inscription et de scolarité non remboursables: licites ou non ?

Question : Un institut ou une école peut-elle faire payer à ses élèves des frais de scolarité non remboursables même en cas d'abandon de la formation en cours d'année ?

Éléments de réponse : Des savants hanafites indiquent que le traitement des sommes perçues en contrepartie de l'inscription à un cours/une formation dans une école ou un institut peut tout à fait se faire en fonction des règles préalablement établies d'un commun accord entre les parties. Il est en effet rapporté du Prophète Mouhammad (sallallâhou 'alayhi wa sallam) qu'il a dit :

الصُّلْحُ جَائِزٌ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ إِلَّا صُلْحًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا. وَالْمُسْلِمُونَ عَلَى شُرُوطِهِمْ إِلَّا شَرْطًا حَرَّمَ حَلَالًا أَوْ أَحَلَّ حَرَامًا

« L'accord amiable est permis entre les musulmans sauf (quand il s'agit d') un arrangement qui rendrait illicite ce qui est licite ou qui rendrait licite ce qui est illicite. Et les musulmans sont liés à leurs conditions (sur lesquelles ils se sont engagés), sauf (quand il s'agit d') une condition qui interdit ce qui est licite ou qui rend licite ce qui est interdit. »

(Sounan Tirmidhi)

A partir de là, il semble possible, dans l'absolu, de faire payer la totalité des sommes dûes à une personne qui, après s'être inscrit pour une formation/un cours pour une durée déterminée, décide ne pas poursuivre celle-ci jusqu'à son terme.

Cette possibilité est admise de manière explicite par Sheikh Ashraf Ali at Thâni (rahimahoullâh) (un éminent savant hanafite indien) concernant des **cours payables sur une base mensuelle** à un institut : interrogé concernant une personne qui s'y serait inscrit et qui, ensuite, ferait le choix d'aller étudier ailleurs après qu'un mois ait été entamé, il affirme qu'il est permis de réclamer à ce dernier, en sus des frais d'inscription et des frais de désinscription prévus, le paiement de la période de cours entamée (même si, de celle-ci, un seul jour s'est écoulé), **pour peu que les règles de paiement concernées aient fait l'objet d'un commun accord entre les parties.**

Il compare cette convention à une sorte de contrat de prestation où les parties se seraient au préalable accordé sur le fait que la rémunération fixée serait due, et ce, indépendamment du travail effectué (pendant la durée prévue).[\[1\]](#)

En pratique, il semble équitable et approprié de définir les règles de tarification suivantes :

- fixer des frais d'inscription qui ne seraient pas remboursables et qui auraient pour but de rémunérer le travail effectué pour le traitement de la demande et/ou de servir de contrepartie aux ressources (documents divers, supports de cours...) éventuellement mises à disposition de l'étudiant(e)

- dans l'éventualité où la formation concernée s'étendrait sur une année, fractionner si possible son coût total sur une base mensuelle ou trimestrielle. A partir de là, le paiement intégral du coût mensuel ou trimestriel serait exigible une fois la période concernée entamée, et ce, quelque soit le moment où interviendrait une éventuelle désinscription

- dans l'éventualité où le fractionnement du coût sur une base mensuelle ou trimestrielle entraînerait un préjudice réel pour l'institut (celui-ci ayant par exemple procédé à des embauches d'enseignants pour une durée indéterminée et devant donc continuer à supporter la charge des salaires même en cas de désinscription d'un étudiant), il est possible de rendre le paiement du coût annuel exigible, même en cas d'abandon volontaire de la formation/scolarité avant son terme

- si la désinscription se fait pour une raison valable (déterminée comme telle par l'institut), réduire partiellement ou totalement, si possible, le montant dû par l'étudiant

Wa Allâhou A'lam !

[\[1\]](#) « Imdâd oul Fatâwa » v. 7, p. 456-457

توجیہ و شرائط جواز پیشہ و کالت

یہ مسئلہ بایں عنوان کتاب الوکالتہ میں درج ہے۔

فیس داخلہ و خارجہ و تنخواہ کامل باوجود ناقص بودن مدت

سوال (۲۰۰۳): قدیم ۳/۲۰۲ - ملک بنگال میں دستور ہے جب طالب علم داخل مدرسہ ہوتے ہیں تو اس سے فیس داخلہ علاوہ اس ماہ کے مشاہرہ کے لیا جاتا ہے، اور مشاہرہ بھی اس ماہ کا اگر ایک دن بھی باقی ہے تو پورا پورا لیا جاتا ہے، اگر کسی دوسری جگہ کوئی طالب علم جانا چاہے تو اگر ماہ کا ایک دن بھی گذر چکا ہو، تو پورا مشاہرہ لیا جاتا ہے اور اس کے علاوہ فیس خارجہ بھی لیا جاتا ہے، اب یہ دونوں مشاہرہ اور دونوں قسم کی فیس لینا جائز ہے یا نہیں؟

الجواب: اس تاویل سے یہ سب جائز ہے کہ معنی عقد کے یہ کہے جاویں گے کہ اگر تاتا کام کریں گے تب بھی اس قدر اجرت لیں گے، اور اگر اس سے کم کریں گے تب بھی اسی قدر اجرت لیں گے (۱)۔

۹ شوال ۱۳۳۲ھ (حوادث ۲۱ ص ۱۵۵)

← تبادل المال بالمال، والإجارة كذلك ..... وقال النبي صلى الله عليه وسلم: "لا يحل مال امرئ مسلم إلا بطيبة من نفسه" فلا يصح مع الكراهة والهزل والخطأ؛ لأن هذه العوارض تنافي الرضا، فتمنع صحة الإجارة. (بدائع الصنائع، الإجارة، باب شرائط ركن الإجارة، مكتبه زكريا ديوبند ۴/ ۲۴)

من أركان عقد الإجارة عند غير الحنفية العاقدان - المؤجر والمستأجر - والحنفية يعتبر ونهما من أطراف العقد لا من أركانه، ويشترط في العاقدین للصحة أن يقع بينهما عن تراض، فإذا وقع العقد مشوباً بأكراه، فإنه يفسد. (الموسوعة الفقهية الكويتية ۱/ ۲۵۸)

(۱) مدارس اور اسکول وغیرہ کے قوانین و ضوابط سب آپس کی طے شدہ شرائط کے مطابق عمل میں آتے ہیں؛ لہذا اگر مذکورہ مدارس میں ایسے ہی قوانین و ضوابط پہلے سے بنے ہوئے ہیں تو اس طرح فیس اور مشاہرہ پورا وصول کرنا جائز ہے، اسی طرف حضرت والا تھانوی علیہ الرحمہ نے اپنے جواب میں اشارہ فرمایا ہے اور اس طرح مدارس کے قوانین کا مدار ذیل کی حدیث شریف پر ہے، حدیث شریف ملاحظہ فرمائیے: ←

ایک شخص نے دھوکہ سے ایک کے بجائے دو ٹکٹ خرید لی تو کسی حیلہ سے ایک ٹکٹ کا پیسہ واپس لینا

سوال (۲۰۰۴): قدیم ۳/۳۰۳ - دنانی جہاز میں ایک شخص سوار ہوا جو کسی کمپنی کا ہے (سرکار کا نہیں) ٹکٹ ماسٹر سے دو آدمیوں کا ٹکٹ مانگا کہ ایک شخص میرا رفیق ہے، وہ ۳۲ ہے، دو ٹکٹ کی فیس (کرایہ) ادا کرنے کے بعد رفیق آیا، اس نے بھی بلا اطلاع اس کے اپنا ٹکٹ لیا، اس لئے ایک ٹکٹ دوہرا ہو گیا، ماسٹر سے کہا گیا کہ ایک ٹکٹ واپس لو کہ زیادہ ہوا، ماسٹر نے انکار کیا اور واپس نہیں لیا۔ اس لئے یہ شخص چاہتا ہے کہ کسی طرح اپنا حق (ایک ٹکٹ زائد کا حصول) کمپنی سے وصول کرے، وصول کر سکتا ہے یا نہیں؟

الجواب: کر سکتا ہے (۱)۔ (حوادث ۱۶۱ ص ۱۶۱)

← عن كثير بن عبد الله بن عمرو بن عوف المزني عن أبيه عن جده أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: الصلح جائز بين المسلمين إلا صلحا حرم حلالا أو أحل حراما، والمسلمون على شروطهم إلا شرطا حرم حلالا أو أحل حراما. (ترمذي شريف، الأحكام، باب ما ذكر عن رسول الله صلى الله عليه وسلم في الصلح بين الناس، النسخة الهندية ۱/ ۲۵۱، دار السلام رقم: ۱۳۵۲)

سنن الدار قطنی، کتاب البیوع، دار الکتب العلمیة بیروت ۳/ ۲۳، رقم: ۲۸۶۹۔

المعجم الكبير للطبراني، دار إحياء التراث العربي ۱۷/ ۲۲، رقم: ۳۰۔

المستدرک للمحققين، كتاب الأحكام، مكتبة نزار مصطفى الباز، جديد ۷/ ۲۵۲۳، قديم

۴/ ۱۰۱، دار الکتب العلمیة بیروت ۴/ ۱۱۳، رقم: ۷۰۵۹۔

(۱) ولو ماله ودينه درهم قضى بلا أمره، وكذا إذا كان كلاهما دنانير؛ لأن للدائن أن يأخذ به بسده إذا ظفر بجنس حقه بغير رضا المدين، فكان للقاضي أن يعينه. (تبيين الحقائق، كتاب الحجر، مكتبة زكريا ديوبند ۶/ ۲۶۹، إمداديه ملتان ۵/ ۱۹۹)

البحر الرائق، كتاب الإكراه، باب الحجر، مكتبة زكريا ديوبند ۸/ ۱۵۱، كونه ۸/ ۸۳۔

والقاضي يحبس الحر المديون لبيع ماله لدينه وقضى درهم دينه من دراهمه يعني

بلا أمره، وكذا لو كان دنانير (در مختار) وفي الشامية: قوله: يعني بلا أمره، لأن للدائن أن

يأخذ بسده إذا ظفر بجنس حقه بغير رضا المدين، فكان للقاضي أن يعينه. (الدر المختار مع

الشامي، كتاب الحجر، مكتبة زكريا ديوبند ۹/ ۲۲۰-۲۲۱، كراچی ۶/ ۱۵۰) ←